

Anna WOJCIECHOWSKA

Wydział Architektury, Politechnika Wrocławska

SZKOŁY INTEGRACYJNE – PRZESTRZEŃ UNIWERSALNA

Streszczenie. W artykule przedstawiono wpływ nauczania integracyjnego na kształtowanie układów funkcjonalno – przestrzennych w szkołach. Celem integracji jest stworzenie dzieciom o różnych potrzebach edukacyjnych właściwych warunków do swojego rozwoju, dlatego zwrócono uwagę na możliwości, jakie daje architektura, jeśli chodzi o funkcjonalność, estetykę szkoły, o różnorodność w kształtowaniu obiektu, humanizowanie budynku, aby był on przyjazny każdemu uczniowi, aby dzieci chętnie przekraczały próg szkoły. Dostępne i zapraszające wejścia, przestrzeń ogólnodostępna, służąca wspólnemu spędzaniu wolnego czasu, przestronne i dobrze doświetlone korytarze, odpowiednio duże sale lekcyjne umożliwiające swobodne aranżacje wewnątrz, to tylko niektóre postulaty, dotyczące rozwiązań funkcjonalno-przestrzennych.

MAINSTREAM SCHOOLS FOR CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS – UNIVERSAL ROOM

Summary. In the article there is presented how teaching both disabled children and those who are not, influences school space. The aim of this kind of teaching is to prepare good conditions for all pupils to developed their skills. When talking about schools architecture, there are many possibilities in different fields like function, aesthetics, multiple designing, humanism in designing which should be for, not against each pupil to encourage him or her to attend school with happiness. To point out: accessible and inviting entrance, common space for spending time together, spacious and sunlit corridors, classrooms which should be arranged in many different ways.

1. Nauczanie integracyjne – struktura i organizacja

U podstaw nauczania integracyjnego, czyli edukacji włączającej w nurt szkolnictwa powszechnego dzieci niepełnosprawne, tzn. dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, legło przeświadczenie o konieczności przeciwdziałania ich dyskryminacji [1]. Jednak ich obecność w szkole spowodowała odchodzenie od tradycyjnych sposobów uczenia, oceniania i wychowania, co w konsekwencji pomaga odkrywać ścieżkę humanizmu w edukacji. Szkoła, która kieruje się w swym założeniu humanizmem edukacyjnym, stara się zapewnić dostęp do pełnego zakresu szans społecznych i edukacyjnych wszystkim dzieciom, szanując jednocześnie ich odrębność [2].

Właśnie ta różnorodność w potrzebach nierozzerwalnie wiąże się z przestrzenią, jaką można stworzyć, ze środkami, jakie można do tego celu wykorzystać, by każde dziecko w niej dobrze funkcjonowało. Przestrzeń szkolna powinna współgrać z potrzebami edukacyjnymi, uzupełniać je i stwarzać nowe możliwości. Szkoła jako budynek w swej strukturze też może być różnorodna, ciekawa, funkcjonalna, uczyć tolerancji, pomagać przystosować się dzieciom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Struktura i organizacja szkół integracyjnych w Polsce wzorowana jest na modelu hamburskim, który to model swój rozwój zawdzięcza zmianie systemu pedagogicznego w Anglii. Szkolna grupa klasowa liczy od 15 do 20 osób, w tym od 3 do 5 to osoby niepełnosprawne. Z dziećmi pracuje dwóch nauczycieli, jeden z nich to nauczyciel wspomagający (pedagog specjalny). Ponadto, w szkole zatrudnieni powinni być: pedagog, logopeda, psycholog, rehabilitant, różnego rodzaju terapeuci i lekarze, zależnie od potrzeby.

Nabór dzieci zdrowych oparty jest na zasadzie całkowitej dobrowolności i akceptacji idei integracji przez ich rodziców. Warunkiem przyjęcia dziecka niepełnosprawnego do zespołu klasowego jest również akceptacja przez rodziców tej formy uczenia i wychowania, zgoda nauczycieli oraz gotowość i możliwości szkoły związane z zaspokojeniem specjalnych potrzeb tych dzieci. Trzeba uwzględnić również, w przypadku budynków już istniejących, dokonanie adaptacji (podjazdy, zjazdy, uchwyty, poręcze w toaletach, likwidacja progów, zabezpieczenie styków wykładzin, zamontowanie sygnalizacji przywoławczej, itp.). Kwalifikacji oraz określenia specjalnych potrzeb dzieci niepełnosprawnych dokonuje zespół specjalistów, między innymi lekarz i psycholog. W każdym zespole klasowym mogą być dzieci z różnymi zaburzeniami: niepełnosprawne ruchowo, z niepełnosprawnością sprzężoną, upośledzone umysłowo w stopniu lekkim, upośledzone umysłowo w stopniu umiarkowanym, z zaburzeniami emocjonalnymi, z rozpoznaniem autyzmem, z trudnościami w uczeniu się, przewlekłe chore, niewidome, niedowidzące, niesłyszące, słabosłyszące, z zaburzeniami mowy, z zaburzoną zachowaniem, niedostosowane społecznie, zagrożone uzależnieniem.

Realizacja oświaty integracyjnej w Polsce na początku lat dziewięćdziesiątych rozumiana była jako typowanie pomieszczeń w poszczególnych rodzajach obiektów, które miano udostępnić dzieciom i młodzieży niepełnosprawnej, nie zaś jako otwieranie całych obiektów [3]. Kilkadziesiąt lat działalności szkolnictwa specjalnego sprawiło, że wyrosły pokolenia dzieci, które nie miały pojęcia o istnieniu świata ludzi niepełnosprawnych i nie chciały go poznać [4]. Natomiast nauczanie otwarte w Wielkiej Brytanii polegało na postawieniu ucznia w centrum pedagogicznej uwagi, która miała skupić się na jego wieku, zdolnościach i umiejętnościach. Myślę, że ta koncepcja ewoluowała później w kierunku integracji i włączenia dzieci niepełnosprawnych w nurt szkolnictwa powszechnego.

2. Bariery architektoniczne

Mając na co dzień do czynienia z budynkami szkolnymi, uwagę zwraca wiele problemów związanych z dostosowaniem ich do potrzeb osób niepełnosprawnych, z likwidowaniem tzw. barier architektonicznych, ze znalezieniem wolnej przestrzeni na niezbędne pomieszczenia i dodatkowe przestrzenie. Zmianie ulec powinna w zasadzie cała struktura szkoły, począwszy od najbliższego otoczenia z wejściem do budynku, a skończywszy na klasie lekcyjnej.

Zapraszające wejście, przez które można bezpiecznie i bez problemu wejść do budynku, to oczekiwanie każdego użytkownika. Wejścia dostępne dla niepełnosprawnych zaprojektowane mogą być w różny sposób: bezpośrednio z poziomu chodnika albo po pochylni o łagodnym spadku, będącej jednocześnie chodnikiem, czy po dodatkowej pochylni przeznaczonej dla niepełnosprawnych obok schodów wejściowych. Rozwiązania te wydają się być najlepsze. Nie zawsze jednak mamy do czynienia z nowo powstającym budynkiem szkolnym, częściej trzeba zaadaptować już istniejący. Wtedy nie zawsze jest miejsce na wybudowanie pochylni, trzeba szukać innych sposobów, takich jak dobudowywanie szybów windowych. Inną możliwością jest montaż podnośników i platform pionowych lub ukośnych, co ze względu na użytkowników wydaje się być gorszym rozwiązaniem.

Fot. 1. Wejście główne, Szkoła Podstawowa nr 13 i Gimnazjum nr 7, Leszno. Fot. Anna Wojciechowska

Fig. 1. Main entrance, Elementary School in Leszno. Photo. Anna Wojciechowska

3. Przestrzeń i światło

W ostatnich latach więcej uwagi i znaczenia w projektowaniu obiektów oświaty poświęca się przestrzeni komunikacyjnej i ogólnodostępnej. Kształt, wielkość, dostępność, usytuowanie, doświetlenie holi, auli i korytarzy ma takie samo znaczenie jak rozmieszczenie sal lekcyjnych. Dobrze funkcjonujący budynek szkolny to nie tylko klasy rozmieszczone po obu

stronach korytarza, to także przestrzeń wspólnego spędzania czasu, zabawy, rozrywki, zawierania znajomości i przyjaźni, to miejsce, gdzie młodzi ludzie uczą się rozmawiania ze sobą.

Bardzo ważną jest swoboda w doborze miejsca spędzania wolnego czasu, taką możliwość dają na przykład różnego rodzaju wnęki, nisze, alkowy w korytarzach, bardzo popularne w amerykańskich szkołach. Taką funkcję spełniają także ławki w holach i na korytarzach, czy amfiteatralnie kształtowane aule. Długie, proste i wąskie korytarze służące wyłącznie do komunikacji są nudne, ale przede wszystkim nie spełniają swojej funkcji w szkole, gdzie podczas przerw tętni życie. Szerokie, przestronne i dobrze doświetlone korytarze to również gwarancja bezpieczeństwa i swobody [5].

Nie można zapomnieć również o posadzkach. Powinno stosować się nawierzchnie umożliwiające poruszanie się osób na wózkach inwalidzkich, a jednocześnie tłumiące hałas. Dobrym rozwiązaniem jest zróżnicowanie faktury posadzek, szczególnie na drogach komunikacyjnych, pomaga to bardzo osobom niewidomym i niedowidzącym. Z myślą między innymi o nich stosuje się na korytarzach i w holach poręcze mocowane do ścian, często z sygnałami dotykowymi.

Również światło odgrywa tutaj kluczową rolę. Dobre doświetlenie korytarzy (okna, świetliki, przeszklenia) oraz klatek schodowych to bezpieczeństwo i komfort oraz korespondowanie z otoczeniem, w które wpisany jest budynek.

Fot. 2. Aula i korytarz szkolny, Szkoła Podstawowa nr 13 i Gimnazjum nr 7, Leszno. Fot. Anna Wojciechowska

Fig. 2. Hall and corridor, Elementary School in Leszno. Photo. Anna Wojciechowska

Dzieciom, a szczególnie tym o zmienionej percepcji otoczenia, 'gra kolorów' użyta we wnętrzu pozwala na większą samodzielność i prawidłową identyfikację miejsca. Barwa staje się swoistym przewodnikiem po budynku i otaczającym terenie, ułatwia orientację, budzi skojarzenia. We wnętrzu jest również przytulniej i otaczający świat wydaje się bardziej przyjazny, gdy spoglądamy na niego przez kolorowe szyby [6].

4. Powierzchnia i jej wykorzystanie

Sale lekcyjne w naszych polskich szkołach zazwyczaj mają kształt prostokąta, o powierzchni nie zawsze pozwalającej na swobodne poruszanie się między rzędami ławek. To właśnie powierzchnia ma znaczenie, kiedy w klasie uczy się dziecko, korzystające z wózka inwalidzkiego. Z większości klas nie ma również dostępu do dodatkowych pomieszczeń, które można by wykorzystać w procesie nauczania integracyjnego, urządzając w nich pomieszczenia dodatkowe do wyciszenia się lub do pracy indywidualnej.

Organizacja pracy w klasie integracyjnej jest inna niż w tradycyjnej, dlatego też sposób urządzenia sali odbiega od tradycyjnego. Ławki nie stoją w rzędach, lecz złączone są po dwie lub trzy i tworzą tzw. 'wysepki' – miejsca pracy zespołowej. Za pomocą np. mebli, ażurowych konstrukcji drewnianych wyodrębnione są różne strefy. Taki układ sprzyja przebywaniu w zespole różnych dzieci. Umożliwia też nauczycielom łatwy kontakt z poszczególnymi uczniami. W szkole podstawowej może to być kącik ciszy, gdzie leżą materace, kolorowe poduszki, dywanik i można tu odpocząć, odreagować niekorzystne napięcia emocjonalne, zrelaksować się, czy wyciszyć dziecko nadmiernie pobudzone. Może to być również kącik zabaw z dostępnymi różnego rodzaju zabawkami edukacyjnymi. Dla starszych dzieci i młodzieży w takich przepierzeniach organizuje się często kącik pracy indywidualnej.

Fot. 3. Sala lekcyjna, Wartburg-Grundschule, Münster. Fot. [8]

Fig. 3. Classroom, Wartburg-Grundschule, Münster. Photo. [8]

W niemieckich, angielskich i amerykańskich przykładach szkół integracyjnych, tzw. szkołach otwartych, sale lekcyjne są odpowiednio rozczłonkowanymi dużymi pomieszczeniami. Ściany i drzwi tradycyjnej klasy zastąpione są przez lekkie meblościanki, regały na kółkach i ruchome ścianki. Otwarta przestrzeń umożliwia różnym grupom uczących się zajmowanie się inną działalnością oraz kontakt uczniów z nauczycielami. Warto też zwrócić uwagę na wymiary i kształty mebli klasowych, wysokości parapetów, usytuowanie klamek okiennych, fakturę podłóg. Przedstawiony wyżej model urządzenia sal stwarza przyjemną atmosferę, wyzwala inwencję własną dziecka, zachęca do podejmowania urozmaiconych form aktywno-

ści. Zamykane półki lub szafki dla każdego ucznia – do przechowywania osobistych rzeczy – nadają klasie walor prywatności i przynależności [7]. Takie otwarte klasy można zobaczyć np. w szkołach: Peter-Petersen-Schule w Hanowerze i Wartburg-Grundschule w Münster.

Bardzo ważną rolę w prawidłowym działaniu placówki integracyjnej odgrywają pomieszczenia wyposażone w specjalistyczny sprzęt i urządzenia, takie jak toalety i szatnie z sygnalizacją przywoławczą, sale przystosowane do zajęć z gimnastyki korekcyjnej, sale rehabilitacyjne, gabinety specjalistów (lekarski, psychologa, pedagoga, logopedy i innych, w zależności od potrzeby konkretnej placówki).

Fot. 4. Sala do gimnastyki korekcyjnej, Szkoła Podstawowa nr 13 i Gimnazjum nr 7, Leszno.

Fot. Anna Wojciechowska

Fig. 4. Gym, Elementary School in Leszno. Photo. Anna Wojciechowska

5. Wnioski

Problem integracji jest po części fizyczny i mógłby być rozwiązany dzięki zapobiegliwości, lepszemu nastawieniu i świadomości tego, czym jest niepełnosprawność.

Ze względu na to, że samo społeczeństwo przyczyniało się przez lata komunizmu do upośledzenia osób niepełnosprawnych, stwarzając zbędne bariery utrudniające dostęp i integrację, należy te bariery wyeliminować.

Aby szkoły integracyjne (a w przyszłości wszystkie szkoły) dobrze funkcjonowały, w procesie projektowania trzeba uwzględnić użytkownika budynku, jego potrzeby i wymagania. Zależy to w dużej mierze od dobrej znajomości tematu i współpracy architektów z użytkownikami.

Przestrzeń szkolna, struktura budynku, jego funkcjonalność winny uwzględniać zróżnicowane potrzeby każdego dziecka, co w efekcie prowadzi do optymalizacji jakości przestrzeni dla wszystkich użytkowników oraz poprawy jakości otoczenia.

Literatura

1. Od nauczania integracyjnego do szkoły równych szans. Materiały z konferencji Konstan-
cin 28-29 października 2002, wyd.: Warszawa 2002, Centrum Metodyczne Pomocy Psy-
chologiczno-Pedagogicznej MEN, Rzecznik Praw Dziecka. Phil Bayliss, „Edukacja włą-
czająca”, s. 21.
2. Od nauczania integracyjnego do szkoły równych szans. Materiały z konferencji Konstan-
cin 28-29 października 2002, wyd.: Warszawa 2002, Centrum Metodyczne Pomocy Psy-
chologiczno-Pedagogicznej MEN, Rzecznik Praw Dziecka. Jadwiga Bogucka, Dorota Ży-
ro, „Doświadczenia placówek integracyjnych a humanizm edukacyjny”, s. 12-13.
3. Kuryłowicz E.: Projektowanie uniwersalne. Udostępnianie otoczenia osobom niepełno-
sprawnym. Wyd. Centrum Badawczo-Rozwojowe Rehabilitacji Osób Niepełnospraw-
nych, Warszawa 1996, s. 15.
4. Wychowanie i nauczanie integracyjne. Nowe doświadczenia. Wybór tekstów i opracowa-
nie Bogucka J., Kościelska M., wyd.: Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-
Pedagogicznej MEN, Warszawa 1996. Kościelska M.: Integracja – szansa dla wszystkich
uczniów czy sposób zaspokajania potrzeb dzieci i młodzieży specjalnej troski?, s. 15.
5. Perkins B., Perkins Eastman Architects PC: Building type basics for elementary and sec-
ondary schools. Wyd. John Wiley & Sons, Inc., USA, 2001, s. 19.
6. Nowak-Gildehaus B.: Świat w szkole. [w:] Architektura & Biznes 10.2003, wyd. Firma
Wydawniczo-Reklamowa „RAM”, s. 33.
7. Wychowanie i nauczanie integracyjne. Materiały dla nauczycieli i rodziców. Wybór tek-
stów i opracowanie Bogucka J., Kościelska M., wyd.: Społeczne Towarzystwo Oświato-
we, Warszawa 1994. Hans Wocken, „Organizacja warunków nauczania”, s. 78.
8. www.muenster.org/Wartburg-Grundschule/